

УДК 376 - 056.36:376.016:502] - 053.4

Оксана Хайдарова
аспірантка Інституту спеціальної
педагогіки НАПН України

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ**

У статті розкрито актуальність питання формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з помірною розумовою відсталістю. Проведено аналіз спеціальної літератури та розглянуто підходи вчених до даного питання. Для дітей з помірною розумовою відсталістю головним залишається соціальна адаптація, тому актуальною є проблема створення оптимальних умов для формування життєвої

компетентності та адекватного відношення до природи, людини. Правильно сформовані уявлення про навколишній світ сприяють кращій соціальній адаптації та розвитку життєвих компетентностей.

Ключові слова: формування уявлень про навколишній світ, молодші школярі, помірною розумова відсталість.

Пріоритетним напрямом реформування спеціальної освіти є удосконалення корекційно-розвивальної роботи у процесі навчання, виховання та розвитку дітей з порушеннями розумового розвитку. Особливої актуальності набуває забезпечення оптимальних умов для максимальної психофізичної корекції учнів з помірною розумовою відсталістю, чисельність яких у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах має тенденцію до зростання.

Одним з важливих компонентів всебічного розвитку дітей з помірною розумовою відсталістю є формування у них уявлень про навколишній світ. Актуальність цього питання обумовлюється тим, що для дітей даної категорії важливим є соціальна адаптація та життєва компетентність, але в них обмежені можливості чуттєвого сприймання предметів і явищ природи і, таким чином, ускладнюється процес формування уявлень про навколишній світ. Саме з'ясування суті цієї проблеми та стану її розробленості присвячена стаття.

Оскільки для дітей з помірною розумовою відсталістю головним є соціальна адаптація, актуальною є проблема створення оптимальних умов для формування життєвої компетентності та адекватного відношення до природи, людини, навколишнього середовища тощо. Отже, реалізація напряму формування уявлень про навколишній світ набуває досить важливого значення у процесі корекційної освіти дітей з порушеннями розумового розвитку.

Дослідження вчених показали, що діти з порушеннями розумового розвитку внаслідок недостатності розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, низької соціальної активності не завжди адекватно сприймають оточуючий світ та усвідомлюють залежність свого життя й здоров'я від навколишнього середовища, що призводить до проблем у навчанні, спілкуванні та сприйманні навколишньої дійсності. Ці фактори руйнують систему взаємин дитини з навколишнім світом і викликають серйозні вторинні порушення фізичного, психічного і соціального розвитку [2,3,5,6].

Зазначимо, що проблему ознайомлення дітей з порушеннями розумового розвитку молодшого віку з природою вивчали та досліджували у своїх працях О. М. Калініна, А. А. Катаєва, Н. Г. Морозова, Н. П. Павлова, Н. Д. Соколова та інші. Основи методичної системи по ознайомленню з навколишнім світом представлені у роботах Р. А. Афанасьєвої та С. В. Лапошипої.

Відтак, накопичення уявлень та понять про навколишній світ досягається на основі відчуття та сприймання дитиною навколишнього середовища. Пізнання навколишнього світу починається з відчуття, на базі яких виникає сприймання. Сприймання відображає предмет як ціле з усіма його властивостями, а відчуття - тільки окремі властивості або ознаки предметів і явищ. Так, Ф. С. Кисельов наголошував, що пізнаючи за допомогою різних органів чуття той чи інший об'єкт навколишнього світу, учні відчують його окремі властивості - форму, розміри, колір, запах та інші. У процесі сприймання беруть участь увага, спостережливість, пам'ять, мислення, об'єднуючи всі властивості об'єкта в цілісний образ [4].

Як доведено науковцями, фізіологічною основою сприймання довкілля є нервові зв'язки, які виникають у відповідь на зовнішні подразнення і

об'єднуються в єдиний комплекс. І. М. Сеченов розумів їх як зв'язки динамічні, які знаходяться у постійній змінюваності [11]. У світлі вчення І. П. Павлова про вищу нервову діяльність фізіологічною основою уявлень є оживлення, оновлення в корі головного мозку слідів, які збереглися від дій попередніх подразників. Його дослідження показують, що в основі уявлень лежать ті ж самі тимчасові зв'язки, котрі виникають в корі великих півкуль головного мозку при взаємодії організму людини і середовища. Уявлення - це сліди сприймань і відчуттів. Тому, чим більша кількість різних зв'язків буде відображена в процесі сприймання предмету, тим уявлення дитини про цей предмет будуть повнішими і змістовнішими [9].

З точки зору психології (Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов та інші.), уявлення розглядаються як продукт рефлекторної роботи мозку, як відображення предметів і явищ об'єктивного світу, як суб'єктивні образи, які виникають в процесі сприймання і при потребі своєчасно відтворюються. Уявлення, зберігаючи конкретні, чуттєві, наочні образи предметів, близькі до відчуттів і сприймань. Але, в той же час, вони є узагальненням багатьох вражень про предмети, певною мірою узагальнюють чуттєві образи і цим наближаються до понять. Під уявленнями розуміють відтворені образи предметів і явищ, накопичених в минулому досвіді в процесі полісенсорного сприймання дійсності.

У фізіологічних і психологічних дослідженнях [9,11] доведено, що будь-яка дія зовнішнього подразника не обмежується участю якогось відповідного аналізатора - в роботу включається ціла група аналізаторів. Кора головного мозку синтезує все те, що сприймається за допомогою зору, дотику, слуху тощо. Мислення дає можливість пізнати ці явища повніше, глибше, виділяти основне, головне, суттєве. Однак матеріалістична психологія стверджує, що відображення зовнішнього світу може відбуватися тільки завдяки взаємодії всіх аналізаторів, що досягається виникненням багаточисельних зв'язків в корі головного мозку. Формування уявлень відбувається завдяки діяльності зорового, слухового, дотикового, нюхового й інших аналізаторів. Провідну роль при цьому відіграє мислення (процеси аналізу і синтезу, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо).

Важливого значення в формуванні уявлень надається мовленню, яке допомагає їх уточнювати, деталізувати, вдосконалювати. В той же час не слід переоцінювати роль слова. Мовленнєві зв'язки можуть бути повноцінними лише тоді, коли за ними стоїть безпосереднє чуттєве сприймання дійсності. Уявлення людини формуються і розвиваються на основі взаємодії слова і образу, на що, зокрема вказував І. П. Павлов. "Нормальне мислення, - писав автор, - яке супроводжується почуттям реальності, можливе лише при нерозривній участі двох сигнальних систем" [9].

Таким чином, на основі відчуттів і сприймання як результату усвідомлення, запам'ятовування і відтворення в пам'яті людини виникають уявлення.

Ми розглядаємо тлумачення поняття «уявлення» - як чуттєво-наочний, узагальнений образ, в якому відображені зовнішні ознаки, властивості, зв'язки раніше сприйнятого об'єкта чи групи об'єктів. Уявлення створюються в пам'яті людини головним чином на основі безпосереднього сприймання нею предметів і явищ навколишньої дійсності.

Як стверджують вчені (Л. К. Нарочна, А. М. Низова), уявлення - це не тільки образи предметів, які ми сприймаємо. Можна мати уявлення і про такі предмети,

яких ми ніколи не бачили. Вони створюються на основі осмислення ряду уявлень про навколишні предмети або явища. Уявлення поділяють на:

- одиничні - утворюються на основі сприймання одного об'єкта і відображають одиничний предмет;
- загальні - відображають ряд подібних предметів і стосуються їх групи.

[7,8]

Наприклад, одиничне уявлення про тополю і загальне - про дерево. Зміст останнього узагальнений, але він пов'язується з одиничним образом. Діти не уявляють дерево взагалі, а уявляють дуб чи липу та ін.

У загальних уявленнях відображаються спільні, сталі ознаки для групи предметів, а пропускаються випадкові, тимчасові, які з'являються під час сприймання окремих об'єктів. Загальні уявлення утворюються у процесі узагальнення одиничних уявлень.

Таким чином, кожне уявлення має зміст, тобто ті зовнішні ознаки, властивості і зв'язки чуттєво-наочного образу, які були сприйняті різними органами чуття і які створюють цей образ. Потрібно наголосити, що в кожній темі навчального матеріалу чітко визначається зміст уявлення про предмет або явище, яке формується у дітей.

Тому, за змістом уявлення визначається освітня ціль і результат процесу навчання на уроці. У ході подальшого вивчення об'єкта (в інших темах, на інших уроках) відбувається розширення уявлення про нього.

І. М. Сеченов у формуванні уявлень і знань людини надавав великого значення дотуку. В своїх роботах "Рефлекси головного мозку" і "Елементи думки" він дав опис процесів формування понять і уявлень про оточуючий світ, підкреслюючи, що чуттєвий образ не є простою сумою подразнень. Для побудови чуттєвого образу необхідний повторний вплив зовнішнього світу на сприймаючі апарати [11].

Доведено науковцями і практиками, що уявлення формуються на основі спостережень. Тому, для того, щоб в учнів утворилися чіткі і правильні уявлення, необхідне систематичне керівництво з боку вчителя процесом сприймання учнями предметів і явищ. Діти сприймають тільки ті особливості предмета, які відразу впадають в око, хоч вони можуть бути й неістотні [1,2, 3,4, 5, 6, 7,8,9,10].

Так, наприклад, під час першого знайомства з квіткою у дітей утворюються різні відчуття: це колір, форма, запах та ін. Всі ці ознаки самі по собі не існують, а належать конкретному об'єктові - овочеві. Тому, у свідомості дитини виникає його образ. Він складається із сукупності відчуттів, які не зводяться до простої їх суми. Це пояснюється тим, що наочний образ сприймання відображає об'єкт, який характеризується цілісністю, зв'язками, взаємовідношеннями між якість, властивостями або його частинами. Всі відчуття синтезуються, в цілісний образ, який має свою структуру. При цьому кожна ознака зіставляється з цілим і ним визначається, а цілісний образ залежить від особливостей його частин.

Уявляти - це не просто знати, а мислено бачити, чути, відображати наочно. В уявленнях, як і в сприйманнях, дійсність відображається в наочних образах, але вони відрізняються між собою. Уявлення про предмет можуть утворитися і під час його опису, але з обов'язковим посиланням на наявні вже в дітей уявлення, набуті шляхом безпосереднього чуттєвого сприймання предметів.

Аналізуючи спеціальну психолого-педагогічну літературу [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 12], наукові дослідження та роботи практиків, можна виділити такі етапи у формуванні уявлень в молодших школярів:

1. Організація цілеспрямованого відчуття і сприймання ознак, властивостей природничих об'єктів, їх зовнішніх взаємозв'язків.
2. Поєднання чуттєвої суті сприйнятого із словесним позначенням.
3. Організація усвідомлення змісту уявлення.
4. Організація запам'ятовування чуттєво-наочного образу об'єкта чи групи об'єктів.
5. Організація закріплення сформованого уявлення шляхом репродуктивного відтворення його змісту без наявності об'єкта.
6. Організація застосування сформованого уявлення при розв'язанні задач за зразком, у подібній і новій ситуаціях.

Дослідники (Т. М. Байбара, Л. В. Занков О. М. Кабанова-Меллер, К. П. Ягодовський, Б. І. Ігнат'єв, Б. М. Теплов, Н. І. Малюхова, Н. О. Рахуба, О. І. Мякушко, Г. О. Блеч та ін..) відмічають, що під час формування уявлень про навколишній світ забезпечується збагачення чуттєвого, емоційного, соціально-побутового, ігрового досвіду, розвиток мови та мислення. Однак, з предметами повсякденного використання діти знайомляться на основі чуттєвого пізнання. Вони розглядають, визначають їх призначення, виконують різні дії з ними. Тому, важливо у дітей сформувати уявлення про предмети в різному просторовому положенні, співвідносити натуральні предмети з їх графічним зображенням, порівнювати предмети. Таким чином, чуттєвий досвід дитини отримується від сприймання різних предметів, явищ навколишнього світу.

Науковець Т. М. Байбара наголошувала, що під час формування природничих понять організація пізнавальної діяльності дитини починається із забезпечення сприймання окремих явищ, предметів та подій. При цьому наочний образ сприймання відображає об'єкт, який характеризується цілісністю, зв'язками, взаємовідношеннями між якостями, властивостями або його частинами. Формою більш узагальненого, але разом з тим наочного, чуттєвого відображення дійсності, сходинкою до вищої форми пізнання (до абстрактного мислення), яка виникає на основі відчуттів і сприймань, є саме уявлення [1].

У психолого-педагогічній літературі питанню формування у дітей уявлень присвячено багато теоретичних робіт і експериментальних досліджень (Б. Г. Анан'єв, А. І. Великороднова, Л. В. Занков, Б. І. Ігнат'єв, Б. М. Теплов, Ф. М. Шемякін і інші.). В них стверджується, що уявлення не можуть розглядатися як щось назавжди дане. Так, ясні й чіткі уявлення виникають не миттєво, у завершеному вигляді, а формуються, поступово вдосконалюючись і змінюючись під впливом все нових і нових цілеспрямованих сприймань. Зокрема, Л. В. Занков в дослідженнях, присвячених проблемі поєднання слова і наочних засобів при поясненні учням нового матеріалу, виділив різні форми поєднання наочності і слова, за яких учні отримують більш чіткі й повні уявлення про об'єкт, що вивчається. Найбільш ефективними є такі засоби поєднання слова і наочності, коли вчитель спрямовує самостійну пізнавальну діяльність учнів на виділення суттєвих ознак, розкриття причин спостережуваних явищ.

Ряд науковців (Т. М. Байбара, О. М. Кабанова-Меллер та інші.), досліджуючи питання формування уявлень в учнів загальноосвітніх закладів в процесі вивчення різних предметів, доводять, що формування уявлень може йти шляхом

сприймання і спостереження учнями предметів і явищ чи їх зображень з правильним поєднанням зі словом учителя, а також шляхом творчого і відтворюючого уявлення на словесній основі, тобто, шляхом безпосереднім і опосередкованим. Таким чином, вірні й чіткі уявлення в учнів утворюються в результаті цілеспрямованого і планомірного сприймання предметів та їх зображень. Тому, учитель керує цим процесом, організовує і спрямовує пізнавальну діяльність учнів на виділення суттєвих ознак предметів, які вивчаються, підводить до усвідомлення зв'язків і відношень між ними [1,5,6].

Вивченню уявлень і понять про природу у дітей загальноосвітніх закладів присвячено роботи М. М. Скаткіна, в яких він розкриває ряд методичних прийомів організації правильного сприймання учнями предметів і явищ і утворення на основі цього чітких уявлень.

Так, Б. Г. Ананьєв, К. М. Кабанова-Меллер та інші стверджують, що збагачення учнів конкретними образами дійсності сприяє розвиткові узагальнених уявлень, мислення, конкретизації і збагаченню словника. Тільки за умови створення в учнів конкретних, глибоких і достовірних уявлень про навколишній світ можуть бути забезпечені дійсно знання і сформований світогляд.

Доведено науковцями і практиками, що сформовані уявлення про природу є базою для наступного формування природничих понять. Вони слугують місточком між чуттєвим і раціональним пізнанням [2, 3]. К. П. Ягодовський зазначав, що чим яскравіші, чим багатші будуть здобуті дитиною уявлення, тим чіткішими будуть поняття і тим легше відбуватиметься найважча робота над їх побудовою [12].

Вітчизняними психологами (К. І. Вересотська, К. М. Кудравцева, М. М. Нудельман, І. М. Соловійов, Н. М. Стадненко) вивчались особливості сприймання і формування уявлень у дітей з порушеннями розумового розвитку. Так, у своїх роботах вони зазначали, що для дітей з особливими освітніми потребами характерний уповільнений темп сприймання, через який утруднюється пізнання спостережуваних предметів, вузькість сприймання, внаслідок чого знижується чіткість, одночасність сприймання групи предметів, порушується орієнтація в новій ситуації. Уповільнений темп і вузькість сприймання порушують його цілісність. Таким чином, для дітей з порушеннями розумового розвитку характерне невміння диференційовано сприймати предмети навколишньої дійсності.

Доведено науковцями і практиками, що недостатня рухливість нервово-психічних процесів сприймання порушує аналітико-синтетичну діяльність аналізаторів у дітей з порушеннями розумового розвитку, що проявляється в невмінні розглядати об'єкти в певній послідовності, встановлювати зв'язки і співвідношення між частинами предмета. Таким чином, найбільш вираженим недоліком дітей даної категорії є недостатня активність, слабка цілеспрямованість цього психічного процесу. Також сприймання дітей з порушеннями розумового розвитку характеризується хаотичністю, безсистемністю; діти не виокремлюють істотні ознаки від другорядних, не встановлюють зв'язків між ними; спостерігається сповільненість опрацювання сенсорної інформації, не виникає активного пізнавального інтересу до предметів і явищ навколишньої дійсності тощо. Недостатнє осмислення сприймання може виявлятися в тому, що діти з порушеннями розумового розвитку з труднощами

впізнають навіть добре знайомі предмети. Так, наприклад, у засніженому зайці бачать білку, овал плутають з колом, схожі за звучанням слова сприймають як однакові. Недостатність осмислення ще виразніше виявляється під час сприймання змістового матеріалу: мультфільмів, сюжетних малюнків, казок, оповідань. Діти з порушеннями розумового розвитку не в змозі самостійно переказати дитячий фільм, бо не все в ньому розуміють.

Значні труднощі вони мають в інтерпретації сюжетного малюнка. Найчастіше ці діти не виокремлюють істотного, не бачать залежностей і зв'язків між окремими деталями, не здатні без сторонньої допомоги розпізнати деталі і об'єднати їх в єдине ціле. Сприймання дітей з порушеннями розумового розвитку нагадує фотографування: дитина послідовно, підряд називає суміжні зображення, не встановлюючи внутрішнього їх взаємозв'язку. Іноді діти з порушеннями розумового розвитку здатні встановити окремі зв'язки між зображеннями, проте і в таких випадках зміст малюнків передається неповно, або й зовсім помилково. У дітей з порушеннями розумового розвитку сприймання сюжетних малюнків часто обмежується впізнаванням окремих предметів. Характерним для цих дітей є перевага мимовільного над довільним сприйманням. Їхню увагу привертають переважно ті предмети, які об'єктивно відрізняються від інших чи то розміром, чи яскравістю зображення. Довільне ж сприймання, пов'язане з умінням самостійно ставити завдання на сприймання - розглядання певного об'єкта, або керуватися запропонованим завданням, наприклад, знайти задані ознаки, формується з великими труднощами і тільки завдяки корекційній роботі. Діти з порушеннями розумового розвитку помічають дуже мало ознак. Особливо важко їм виділити ті ознаки чи частини предметів, які мало відрізняються від інших за кольором, формою, величиною; сприймаючи окремі об'єкти, ці діти виділяють в них головним чином ті частини, які виступають виразнішими, є контрастнішими і більше привертають увагу дітей. Так дивлячись на чайник, вони називають носик, кришку, ручку, водночас не називають самого посуду, в якому міститься вода. Аналізуючи сюжетний малюнок ці діти називають багато ознак предметів, їх частини, але при цьому не помічають головних, істотних ознак - тих, що мають значення для аналізу сюжету [2,3].

Г. О. Блеч зазначала, що всі ці особливості, не тільки обмежують кругозір дитини з порушеннями розумового розвитку, але й значно ускладнюють орієнтування у навколишньому, процеси адаптації до життя й формування адекватної соціально-рольової поведінки як у природі (збереження природного довкілля), так і в суспільстві (усвідомлення цінності власного й чужого життя) [2, 3].

Аналіз досліджень та робіт вчених (Г.О.Блеч, Л. С Вавіної, Г. М. Дульнєва, І. Г. Єременка, Т. В. Жук, М. П. Козленка, В. Г. Петрової, В. М. Синьова, О. В. Гаврилова, Н. М. Стадненко, О. П. Хохліної, Ж. І. Шиф та інші) показують, що під впливом спеціально організованого навчання учнів з порушеннями розумового розвитку відбуваються позитивні зрушення: удосконалюються операції мислення, вміння виділяти в предметах суттєві ознаки і на цій основі порівнювати, узагальнювати об'єкти за їх суттєвими властивостями, застосовувати набуті знання на практиці.

Експериментальні дослідження свідчать про те, що за умови корекційно-розвивального навчання учні з помірною розумовою відсталістю здатні опанувати комунікативними вміннями, навичками соціальної поведінки і

життєдіяльності, що, безумовно, є показником і результатом їх загального психічного розвитку, в тому числі і інтелектуального.

У спеціальній психолого-педагогічній літературі питанню формування уявлень про навколишній світ у дітей з порушеннями розумового розвитку (в тому числі і з помірною розумовою відсталістю) присвячено теоретичні роботи і практичні дослідження [Г. О. Блеч, О.І. Мякушко, А. В. Міненко та ін.]. Авторами зазначено, що організація розвиваючого навчання дозволяє не лише передати їм систему відповідних знань, умінь та навичок, але й формує в них хоч і елементарні, але, все ж таки, навички орієнтуватись в навколишньому середовищі, пристосовуватись до його змін. Саме навколишнє середовище, природа дає можливість для різної діяльності дитини, допомагає аналізувати. Тому, вивчення предмета чи явища з усіх боків, сприяє активному засвоєнню та використанню набутих знань. Саме уявлення про навколишній світ допомагають дітям легше опанувати доступні практичні та пізнавальні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина - навколишній світ».

О.І. Мякушко наголошувала, що робота в напрямку формування базових уявлень про навколишній світ у молодших школярів з помірною розумовою відсталістю (про світ людей, предмети соціокультурного простору, об'єкти і явища природи, культурні шаблони поведінки) має бути спрямована на формування когнітивних схем знань, що пояснюють будову світу і структурують його в поняттях. Це обумовлює необхідність застосування шляху формування перцептивних і когнітивних схем і спеціальної розробки корекційно-реабілітаційних стратегій, методик та технологій навчання. Автор зазначає, що розвиток базових знань і вмінь з довідки має йти в такому напрямку: 1) формування конкретних уявлень (про предмети природного, домашнього і шкільного оточення, найближче оточення людей); 2) поступова диференціація конкретних уявлень і формування уявлень стосовно більш віддалених предметів й понять; 3) формування більш узагальнених і абстрактних уявлень [6].

У цілому ж аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури показав, що проблема формування уявлень про навколишній світ у молодших школярів з помірною розумовою відсталістю залишається невирішеною. Потребують дослідження питання стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів з легкою та помірною розумовою відсталістю для їх порівняння; виявлення особливостей сформованості уявлень у дітей з помірною розумовою відсталістю обґрунтування та визначення педагогічних засобів забезпечення формування уявлень, з урахуванням можливостей змісту, методики та організації корекційно-виховної роботи з дітьми даної категорії. На розв'язання цих завдань і спрямовуватиметься наше подальше теоретико-експериментальне дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах [Текст]: навчальний посібник. / Тетяна Миколаївна. Байбара. - К.: Веселка, 2008. - 334 с
2. Блеч Г.О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах»(програма ознайомлення з навколишнім, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) /О.Г.Блеч. -К.:2012. -96с.
3. Блеч Г.О. Формування уявлень про навколишнє середовище /Г.О.Блеч //Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології /За ред.Т.В.Сак //36. наук.

пр.: Вип. 8. - Тематичний випуск «Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю». - Кіровоград; Імекс -ЛТД, 2013. -49 -54.

4. Кисельов Ф. С. Методика викладання природознавства в початкових класах [Текст]: навч. посібник / Ф. С. Кисельов. - К.: Вища школа, 1975. - 176 с

5. Малохова Н. І. Особливості уявлень про неживу природу у слабозорих учнів із інтелектуальною недостатністю. Дис. канд. пед. наук. - Київ, 1999

6. Мякушко О.І. Психологічний супровід корекційно-реабілітаційного навчання дітей шкільного віку з помірною розумовою відсталістю / О.І. Мякушко - Київ: Педагогічна думка, 2012. - С 4-13,122-123.

7. Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства [Текст] : навч. посібник / Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : Вища школа, 1990. - 302 с

8. Низова А.М. О выборе методов обучения природоведению/ А.М. Низова // Начальная школа. -1965. - № 12. - с.42-48.

9. Павлов Иван Петрович: рекомендаційний покажчик. — Суми: СумДУ. Бібліотека. Філіал бібліотеки в медичному інституті, 2010. — 23 с

10. Рахуба Н.О. Особливості формування уявлень про неживу природу у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором. Дис. канд. пед. наук. - Київ, 2015. - 202 с

11. Сеченов И.М. Рефлексы головного мозга. // В кн.: Сеченов И.М., Павлов И.П., Введенский Н.Е. Физиология нервной системы. Избранные труды. Выпуск 1. Под общей редакцией академика К.М. Быкова. Москва: Государственное издательство медицинской литера- туры., 1952. с. 143 - 211.

REFERENCES:

1. Baibara, T. M. (2008). *Metodyka navchannia pryrodoznavstva v pochatkoyykh klasakh* [Methodology of teaching natural science in primary school]. Kyiv: Veselka.

2. Blech, H. O. (2012). *Kompleks prohramno-metodychnoho zabezpechennia «Zmist korektsiino-spriamovanoho navchannia i vykhovannia rozumovo vidstalykh ditei u spetsialnykh doshkilnykh zakladakh»(prohrama oznaiomlennia z navkolyshnim, metodychni rekomendatsii, dydaktychni materialy)* [A complex of programmed-methodical support "Content of correctional-directed education of mentally retarded children in special preschool institutions" (program of familiarization with the surrounding, methodical recommendations, didactic materials)]. Kyiv.

3. Blech H.O. (2013). Formuvannia uiaвлен pro navkolyshnie seredovyshe [Formation of representations about the environment]. In T.V. Sak (Ed.), *Teoriia i praktyka olihofrenopedahohiky ta spetsialnoi psykholohii: zb. nauk. prats: Vol.8* (pp. 49-54). Kirovohrad: Imeks-LTD.

4. Kyselov, F. S. (1975). *Metodyka vykladannia pryrodoznavstva v pochatkoyykh klasakh* [Methodology of teaching natural science in primary school]. Kyiv: Vyshcha shkola.

5. Maliukhova, N. I. (1999). *Osoblyvosti uiaвлен pro nezhyvu pryrodu u slabozorykh uchniv iz intelektualnoi nedostatnistiu* [Peculiarities of representations about inanimate nature of visually impaired students with intellectual deficiency]. (Doctoral dissertation, Kyiv).

6. Miakushko, O.I. (2012). *Psykhologichnyi suprovid korektsiino-reabilitatsiinoho navchannia ditei shkilnoho viku z pomirnoiu rozumovoiu vidstalistiu* [Psychological support of correctional-rehabilitation training for children of school age with moderate mental retardation]. Kyiv: Pedagogichna dumka.

7. Narochna, L. K., Kovalchuk, H. V., & Honcharova, K. D. (1990). *Metodyka vykladannia pryrodoznavstva* [Methodology of teaching natural science] (2nd ed.). Kyiv: Vyshcha shkola.

8. Nizova, A.M. (1965). O vybore metodov obucheniiia prirodovedeniiu [On the choice of methods of teaching natural sciences]. *Nachalnaia Shkola, 12*, 42-48.

9. *Pavlov Ivan Petrovych: rekomendatsiinyi pokazhchyk* [Pavlov Ivan Petrovich: Bibliography]. (2010). Sumy: SumDU.

10. Rakhuba, N.O. (2015). *Osoblyvosti formuvannia uiaвлен pro nezhyvu pryrodu u ditei starshoho doshkilnoho viku ziznyzhenym zorom* [Features of formation of representations about inanimate nature in children of visually impaired senior preschoolers]. (Doctoral dissertation, Kyiv).

11. Sechenov, I. M. (1952). Refleksy golovnoho mozga [Reflexes of the brain]. In I.M. Sechenov, I.P. Pavlov, & N.E. Vvedenskii, *Fiziologiiia nervnoi systemy. Izbrannye trudy: Vol. 1* (pp. 143-211). Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo meditsinskoj literatury.

Oksana Khaidarova. Features Formation Idea about the Surrounding World in Primary School Children with Moderate Mental Retardation.

The article reveals the urgency of the issue of formation of ideas about the surrounding world in younger schoolchildren with moderate mental retardation. The analysis of the specialized literature is carried out and the approaches of scientists to this issue are considered. As a result of insufficient cognitive activity and emotional and volitional, they do not always correctly perceived surrounding world, dependence their life and health of the environment

For children with moderate mental retardation, the main thing is the social adaptation, so the actual problem is the creation of optimal conditions for the formation of life competence and an adequate attitude to nature, to man. Correctly formed ideas about the surrounding world contribute to better social adaptation and development of life competences.

Keywords: *formation ideas about the surrounding world, primary school children, moderate mental retardation.*